

ЕКОНОМІЧНА КУЛЬТУРА ТА ШЛЯХИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ

Глобалізаційні процеси в світі та трансформаційні перетворення в економіці України обумовлюють необхідність адаптації людини до мінливих соціально-економічних умов, що призводить до необхідності вдосконалення економічної освіти, спрямованої на формування економічного мислення та економічної компетентності, розвиток підприємливості, ініціативи, здатності приймати креативні й нестандартні рішення в економічній діяльності.

Метою економічної освіти в Україні є формування економічної культури суспільства, розвиток економічної свідомості й потреб у самовдосконаленні та постійному оновленні економічних знань, розвиток здатності до ефективного вибору в ситуаціях, пов'язаних з економічними проблемами, готовності й здатності вирішувати ці проблеми, використовуючи дієвий механізм соціально-економічної захисту власних і суспільних інтересів.

Дослідження проблеми економічної культури обумовлене явищами і процесами, що характеризують кардинальні особливості розвитку людства у ХХІ столітті: зростання ролі культури у суспільному житті; формування інформаційного суспільства; створення ефективних ринкових механізмів господарювання сучасного типу; становлення економіки, орієнтованої на знання; розвиток процесів соціалізації економіки та суспільства в цілому.

Проблеми формування економічної культури є об'єктом дослідження багатьох вітчизняних науковців, зокрема, як економістів (І. Ахновська, Т. Гайдай, В. Єфремов, В. Колот, В. Лагутін, І. Репіна, Н. Фединець, О. Щербина), так і філософів (Є. Суїменко), психологів та педагогів (В. Пилипенко, М. Ховрич), соціологів (Є. Головаха, С. Макеев) та інших. Але на сьогодні відсутній системний аналіз стану та динаміки економічної культури учнівської молоді та її ролі в розвитку економіки.

В економічній науці економічна культура визначається як складний та багатогранний механізм, що складається з значної кількості взаємопов'язаних елементів: економічна культура є підсистемою загальної національної культури й тісно пов'язана з іншими її складовими: політичною культурою, правовою, моральною, релігійною та іншими. Економічна культура є багатовимірним явищем, яке складається як із раціональних, так й ірраціональних компонентів. Вона включає такі базові елементи, як економічні цінності й норми, сформовані та поширені в певному суспільстві економічні стереотипи й міфологеми, ідеї, концепції та переконання, економічні традиції, а також установки та орієнтації людей щодо існуючої економічної системи в цілому, певних важливих «правил гри» і принципів взаємовідносин індивіда та економічних інститутів [3].

Носієм економічної культури є будь-яка людина сучасного суспільства, яка повинна мати ознаки «економічної людини», а саме: спроможність вибирати з кількох варіантів найбільш ефективний з урахуванням наявних ресурсів, обмежень і факторів зовнішнього середовища; вміння йти до конкретної мети, сприймаючи ринкові сигнали, визначати поточні і майбутні потреби; володіння інформацією про конкретну ситуацію, формування та оптимізація інформаційних потоків; уміння діяти в умовах невизначеного середовища, враховувати й запобігати ризикам; спроможність максимізувати вигоди або мінімізувати витрати; інші особистісні якості, а саме: самостійність, упевненість у собі, схильність до ризику, організованість, працездатність, креативність, системність мислення [2].

Основою економічної культури особистості є економічна свідомість, а економічні знання – основним її компонентом. Економічні знання – це система уявлень про економічні засади виробництва, обмін, розподіл та споживання матеріальних благ, вплив економічного життя на розвиток суспільства, про шляхи і форми, методи, що сприяють сталому розвитку суспільства. Саме економічні знання формують уявлення про економічні взаємозв'язки у світі, закономірності розвитку економічного життя суспільства. На їх основі розвиваються економічне мислення і практичні вміння економічно грамотної, морально обгрунтованої поведінки.

Економічна культура виконує важливі функції, котрі взаємопов'язані та взаємообумовлені й підтверджують, що економічна культура є засобом діяльності та шляхом до економічного зростання в Україні. Так, І. Ахновська виділяє такі функції економічної культури: соціальну, ціннісно-орієнтаційну, трансляційну, селекційну, адаптаційну, інноваційну, стимулюючу, світоглядну, пізнавальну та інтеграційну. На думку ученої, стимулююча функція проявляється у сприянні вибору економічної поведінки через нові мотиви, які спрямовані активізувати людей на досягнення економічного успіху; інтеграційна функція економічної культури забезпечує єдність інтересів працюючих або єдність усвідомлених потреб діяльності різних суб'єктів господарювання; інноваційна функція економічної культури забезпечує оновлення форм та методів організації виробництва; світоглядна функція економічної культури ґрунтується на усвідомленні необхідності економічного зростання, інноваційного розвитку і баченні людиною свого місця в цьому процесі [1, с. 9].

Економічна культура відображає стан економічної свідомості і поведінки людей, визначає їх адаптивні та творчі можливості в процесі освоєння оточуючого світу. Розвиток людини, її творчих сил і форм спілкування складає головний зміст економічної культури. Основними факторами формування економічної культури є наступні: економіко-правові (прискорення темпів економічного зростання, в основі якого лежать радикальні технологічні, інституціональні та організаційно-управлінські зміни); духовно-психологічні (сімейне виховання, бізнес-спрямованість навчання, молодіжне підприємництво); освітньо-наукові (впровадження ефективної системи економічної освіти і виховання).

Перехід України до ринкових відносин вимагає від сучасної школи ґрунтовної роботи з підготовки та виховання ділової людини – особистості з розвиненим культурно-моральним, творчим началом і економічним мисленням. Поняття «ділова людина» – це перспективна модель готовності людини до нового типу професійно-трудової, підприємницької діяльності в умовах ринку. Педагогічні кадри, в тому числі, й майбутні вчителі економіки та підприємництва, повинні володіти потенційними можливостями для успішної реалізації такої моделі. Прищепити учням правила чесного бізнесу, ділової етики, культури підприємництва – важливі завдання сучасного педагога. Навчання учнів економіці має сприяти розвитку у нього активності й самостійності, формування навичок критичного мислення, здібностей творчого засвоєння навчальної інформації та навичок прийняття обґрунтованих рішень. Тому нагальною потребою на сьогодні є інтеграція економічного та педагогічного змісту в підготовці майбутніх вчителів економіки та підприємництва. Однак, в даний час в теорії та практиці вищої освіти виникла й все більше загострюється суперечність між збільшеною потребою суспільства у творчій особистості учителя та консерватизмом існуючої системи його підготовки, між об'єктивно існуючою потребою суспільства в підвищенні якості формування економічної культури майбутніх учителів економіки і підприємництва та не розробленістю для цього педагогічних технологій; між необхідністю управління формуванням економічного мислення у студентів педагогічних вузів і відсутністю для цього ефективних технологій.

Отже, ефективне формування економічної культури, успішна підготовка учителів у педагогічних вищих навчальних закладах у значній мірі залежить від якості організації процесу навчання на основі педагогічних і технічних новацій, прогресивних освітніх технологій. Тому в навчально-педагогічному процесі в даний час необхідно робити акцент не на об'єм знань, а на виховання творчих здібностей для самоосвіти і самоактуалізації. В процесі підвищення рівня економічної освіченості населення повинні бути зацікавлені не лише громадяни, але й держава, яка повинна створювати необхідні умови для створення й реалізації різноманітних освітніх програм економічного спрямування. Формування економічної культури залежить від свідомості й поведінки людей, від інституціональних умов: політичної стабільності суспільства; оновлення управлінських структур на підтримку ринкових відносин; створення правових регуляторів, які гарантують захист різних форм власності, безпеку нових економічних структур, можливість вкладення капіталів; моральне оздоровлення населення.

Список використаних джерел

1. Ахновська І. О. Формування економічної культури суспільства. / І. О. Ахновська. // Електронне наукове видання з економічних наук «Modern Economics», 2017. – № 3. С. 6-13. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://modecon.mnau.edu.ua/issue/3-2017/UKR/akhnovska.pdf>.
2. Климчук І. О. Особливості формування економічної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу / І. О. Климчук. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/15/statti/klimchuk.htm.
3. Фединець Н. І. Соціологія ринку: навчальний посібник / Н. І. Фединець, Ю. Б. Миронов, М. Р. Гонська. – Львів: Видавництво ЛКА, 2011. – 226 с.

Анотація. Ковтун Г. Економічна культура та шляхи її формування. У статті проаналізовано проблеми формування економічної культури суспільства. Розкрито сутність, основні функції та фактори економічної культури. Визначено особливу роль освіти у формуванні економічної культури.

Ключові слова: економічна культура, економічна свідомість, економічні знання, освіта.

Аннотация. Ковтун Г. Экономическая культура и пути ее формирования. В статье проанализированы проблемы формирования экономической культуры общества. Раскрыта сущность, основные функции и факторы экономической культуры. Определены особую роль образования в формировании экономической культуры.

Ключевые слова: экономическая культура, экономическое сознание, экономические знания, образование.

Abstract. Kovtun G. Economic culture and ways of its formation. The article analyzes the problems of forming the economic culture of society. The essence, main functions and factors of economic culture are revealed. Determined the special role of education in the formation of economic culture.

Key words: economic culture, economic consciousness, economic knowledge, education.